

expositoribus, difficilis theologis, difficilis iuris naturalis interpretibus, ut patefaciunt innumera prope volumina hac de re exarata, et quaestiones theoreticae ac practicae, quae in dies excitantur. Ad hos igitur nodos alludit S. Augustinus, praesertim cum Pollentius non hanc solam, qua de agimus, quaestionem Augustino solvendam proposuerit, sed alias plures; num matrimonium inter christianos et infideles licitum sit? Num liceat fideli dimittere mulierem infidelem? Num idem dicendum sit de nuptiis in infidelitate initis, ac de iungendis inter fidelem et infidelem ob adulterium coniugis infidelis? Quid si haec promittat christianam religionem amplecti? aliasque eiusmodi (178). De quibus cum fuse egerit, profitetur, se haud certum esse, num rite nodos hos omnes expedierit. Contra vero quod attinet ad praesentem quaestionem, omni sub respectu illam agit, et tuto ac fidenter solvit, ut vidimus, nihil haesitans.

Ad alterum vero textum, qui obiicitur ex libro *De fide et bonis operibus*, animadvertendum est hunc librum scriptum ab Augustino fuisse ante libros *De coniugiis adulterinis* (179). Fieri utique potuit, ut S. Doctor hac super re tunc animo haeserit, quam cum postea data opera expendisset, dubium omne excussit, ac ita sentiendum esse luculenter ostendit.

Nunquam vero S. Augustinus contrarium docuit, vel in ipsis libris, quos ante opus *De coniugiis adulterinis* scripsit. Sane tantum abest, ut in libro *De bono coniugali* (180) dissolubile in causa adulterii praedicet matrimonium, ut potius firmiter indissolubilitatem stabiliat, eamque in Christi Ecclesia unice consistere affirmet ob sacramenti significationem, quam in se christianae nuptiae praeseferunt. Quod si insinuare videtur dissolubilitatem matrimonii non omnino adversari natu-

(178) Lib. I. capp. I. XIII. XV. XVI. XVII. etc.

(179) Sane uti ostendunt editores Maur. *In Admonitione* praevia, hic liber editus est ab Augustino an. 415.; libri vero ad Pollentium *De coniugiis adulterinis* exarati sunt an. 419. adeoque sex fere post annos.

(180) Hunc librum vulgavit S. Augustinus an. 401.

rae iuri, accipi id debet de naturae iure primario, quod et nos concedimus; alioquin Deus in veteri lege divortium minime permisisset. Nos vero agimus de eo iure, quod obtinet ex lege divina Christi.

Quid autem habet S. Doctor in tract. IX. in Evangel. S. Ioannis (181) quod faveat adversariis? Nihil prorsus; quia quamvis dicat in causa fornicationis licitum esse dimittere uxorem, quod centies alias docuit, et nos cum illo profitemur, immo et contendimus; attamen nunquam docuit posse virum, dimissa uxore fornicationis causa, aliam, ea vivente, uxorem ducere, quod tamen necesse foret, ut adversariorum causae eum patrocinari dicere deberemus.

Nec refert quod Augustinus agat contra Pollentium non tamquam haeresiarcham, sed tamquam agonisten, ut scribit Erasmus (182); nobis satis est quod tueatur doctrinam evangelicam et apostolicam. Quis autem contendit quaestionem hanc tunc temporis iam definitam ab Ecclesia fuisse solemniter, ut Pollentius contrarium sentiens, seu verius dubia proponens, tamquam haereticus traduci potuerit?

§. XXII.

De S. Innocentio I.

Neque ab Augustino dissentit summus pontifex Innocentius I. ipsi coaevus. Quamvis enim difficultatem aliquam prae se ferre videantur, quae ipse scripsit in epist. ad Probum (183), et hac de causa illum pro se adversarii indissolubilitatis allegent; certum tamen est, summum hunc pontificem pro omnimoda coniugii firmitate stetisse. Quod ut evincamus, praemittimus, quae in cit. epistola ad Probum scripsit; tum ea expendemus, quae adversariis favere videntur ex collatione eorum, quae

(181) Hi tractatus anno plus minus 415. aut 416. habiti sunt.

(182) In annot. in I. ad Cor. VII. Opp. cit. ed. tom. VI. col. 694.

(183) Epist. XXXVI. apud Coustant. col. 909.

idem pontifex hac super re decrevit; eadem denique directe explicabimus.

Sic porro in epist. ad Probum scribit: « Conturbatio procel-
 » lae barbaricae facultati legum intulit casum. Nam bene con-
 » stituto matrimonio inter Fortunium et Ursam captivitate in-
 » cursus fecerat naevum, nisi sancta religionis statuta provide-
 » rent. Cum enim in captivitate praedicta Ursa mulier tenere-
 » tur, aliud coniugium cum Restituta Fortunius memoratus
 » iniisse cognoscitur. Sed favore Domini reversa Ursa nos adiit,
 » et nullo diffidente, uxorem se memorati perdocuit. Quare, do-
 » mine fili merito illustris, statuimus, fide catholica suffragante,
 » illud esse coniugium, quod erat primitus gratia divina funda-
 » tum; conventumque secundae mulieris, priore superstite, nec
 » divortio eiecta, nullo pacto posse esse legitimum. » Ex clau-
 » sula illa: *Nec divortio eiecta*, inferunt adversarii; ergo, Inno-
 » centio auctore, non solum morte, verum etiam divortio dimiri
 » vinculum coniugale potest.

Verumtamen si haec conferantur cum iis, quae ipse respondit
 Exsuperio, Tolosano episcopo, qui eum hac de re interrogaverat,
 omnis de eius mente dubitatio evanescit: « De his etiam, inquit,
 » requisivit dilectio tua, qui interveniente repudio, alii se matri-
 » monio copularunt. Quos in utraque parte adulteros esse ma-
 » nifestum est. Qui vero vel uxore vivente, quamvis dissociatum
 » videatur esse coniugium, ad aliam copulam festinarunt, ne-
 » que possunt adulteri non videri, in tantum, ut etiam hae per-
 » sonae, quibus tales coniunctae sunt, etiam ipsae adulterium
 » commisisse videantur secundum illud, quod legimus in Evan-
 » gelio: *Qui dimiserit uxorem suam, et duxerit aliam, moe-*
 » *chatur; similiter et qui dimissam duxerit, moechatur.* Et ideo
 » omnes a communione fidelium abstinendos (184). » Iterum
 » in epist. ad Victricium Rotomagensem, cum praemississet:
 » « Item quae Christo spiritaliter nupserunt, et velari a sacerdote
 » meruerunt, si postea vel publice nupserint, vel se clanculo

(184) Ibid. Epist. VI. n. 12. col. 794 seq.

» corruerint, non eas admittendas esse ad agendam poeniten-
 » tiam, nisi is, cui se iunxerant, de seculo recesserit, » eiusmodi
 » instituit Innocentius argumentum: « Si enim de omnibus haec
 » ratio custoditur, ut quaecumque vivente viro alteri nupserit,
 » habeatur adultera, nec ei agenda poenitentiae licentia conce-
 » datur, nisi unus ex eis defunctus fuerit; quanto magis de illa
 » tenenda est, quae ante immortali se sponso coniunxerat, et
 » postea ad humanas nuptias transmigravit (185)? »

Ex his duabus epistolis duo habemus ineluctabilia documenta
 ad rem nostram. Siquidem Innocentius in epist. ad Exsuperium,
 qui eum interrogaverat directe hac super re, respondit absque
 ulla exceptione, adulterum eum esse habendum, qui vivente
 adhuc priori uxore alteram duxerit. Loquitur autem tamquam
 de re compertissima ac indubia dicens: *manifestum est* iam
 » vero si casum de repudio propter adulterium voluisset excipere,
 » id expresse significare debuisset: atque eo magis ea responsio
 » generalis dicenda est excludere etiam causam adulterii, quod de
 » hoc solum casu moveri potuerit dubium. Cum enim in religione
 » christiana exploratum esset, excepta adulterii causa, nullam
 » prorsus dari legitimam dimissionis causam cum facultate aliam
 » uxorem ducendi, si quod dubium excitari poterat, id erat tan-
 » tum de causa fornicationis ob clausulam, quae apud S. Mat-
 » thaeum occurrit, ac proinde de hoc solum eum potuit Exsupe-
 » rius interrogare pontificem. Cum vero hic absolute quemvis ca-
 » sum excluserit, pronunciaritque esse reum adulterii, qui vi-
 » vente adhuc uxore aliam duxerit, hoc ipso exclusit ipsam etiam
 » causam fornicationis. Huc accedit Innocentium saepius dicere
 » foeminam alteri nubentem fore adulteram, *etsi repudium acce-*
 » *perit a vero marito, etsi dissociatum sit coniugium,* et similia.
 » Ex quibus multo magis patet, si dimissionem propter adulte-
 » rium excipiendam iudicasset, necesse omnino fuisse, eius men-
 » tionem facere. Haec erant a nobis animadvertenda ad Launoii
 » tergiversationes preoccupandas, qui cum senserit se Innocentii

(185) Ibid. Epist. II. n. 15. col. 754 seq.

auctoritate premi, omnem se in partem vertit, ut eam eludat; quem alii etiam secuti sunt, sed perperam (186).

His non contentus Innocentius clarius adhuc mentem suam declarat in epist. ad Victricium, in qua unicam causam solutionis coniugii ad caeterarum omnium exclusionem, nempe mortem assignat. Decretoria siquidem sunt eius verba: *Ut quaecumque vivente viro alteri nupserit, habeatur adultera, nec ei agenda poenitentiae licentia concedatur, nisi unus ex eis defunctus fuerit.* Hinc factum est, ut Launoius hoc testimonium dissimulaverit, ac reliqui pariter cum ipso silentio illud premant, eo quod nullam illius vis eludendae viam invenerint.

Quae cum ita se habeant, reliquum est ut inquiremus, quid sibi voluerit Innocentius per verba illa incidentia in epist. ad Probum: *nec divortio eiecta.* Auctores in illorum interpretatione in diversas abierunt sententias. Eruditus Gonzales censet ea « referenda esse ad casum, quo matrimonium nullum de- » claretur, quia celebratum fuit in gradu consanguinitatis aut » affinitatis, seu cum alio impedimento irritante; nam cum ma- » trimonium nullum declaretur, recte possunt coniuges ad aliud » transire; tunc autem late id per divortium dicitur fieri, cum » vere matrimonium non extiterit (187) » Dr. Moy eadem verba

(186) Etenim Launoius op. cit. part. III. cap. V. pag. 821. concludit, Innocentium subintellexisse clausulam Matth. *excepta fornicationis causa*, quia alioquin vim eidem intulisset; quia insuper *novitati* alioquin studuisset; quia respondit Exsuperio ipsum interroganti de repudio ob alias causas, quam propter adulterium dato; quasi nempe ignoraverit Exsuperius quod omni legenti Evangelium et epistolas Pauli notissimum erat, ob solam causam adulterii posse dimitti uxorem.

Calvi adiecit, Innocentium respondisse Exsuperio sciscitanti de causis repudii concessis a legibus Romanis. Verum si ita esset, cum leges Romanae inter has causas recensuerint adulterium, debuisset Innocentius respondere causas ad faciendum divortium a Rom. legibus assignatas omnes illicitas esse praeter *casum adulterii*. Tales sunt sapientes Ecclesiae doctrinae impugnatores!

(187) Emman. Gonzales Tellez *Commentaria perpetua in singulos textus Decret. Gregorii IX. Francofur. ad Moenum 1690. tom. IV. cap. I. in tit. XIV. De divortiiis n. 45.* allegatque pro sua interpretatione Glossam verbo *eiecta*, eandemque amplexus est Turriscremata. Cf. etiam Martorelli op. cit. pag. 325.

intelligi debere existimat hoc sensu: Quod coniugium secundae mulieris, superstiti priore, *nec divortio eiecta*, id est, ne tum quidem locum habeat, quum prior coniux ob adulterium dimissa sit (188). Qui sensus eo verisimilior videtur, quod ei faveat orationis series, faveantque principia eiusdem pontificis aperte alias constituta, alioquin deberet secum ipse pugnare. Adeo verum est haud contendisse Innocentium citatis verbis aliqua ratione divortio favere, ut ad eius auctoritatem ne Launoius quidem confugerit, quod certe facere non omisisset, si causae suae esse patrocinatorem eum fuisset suspicatus (189).

§. XXIII.

De Concilio Milevitano II.

Sanctis Augustino et Innocentio addimus postremo loco auctoritatem concilii Milevitani, ut sic praeoccupemus technas, quas invexit Launoius, ut aliquo modo, si fieri posset, eius vim enervaret. Siquidem hoc concilium, cui interfuit S. Augustinus, canonem edidit, qui tribuitur etiam concilio Africano IV., Carthaginiensi XI., legiturque totidem verbis in codice Africano (190). Hic canon, qui est XVII. concilii Milevitani II., sic effertur: « Placuit, ut secundum evangelicam et apostolicam disciplinam, neque dimissus ab uxore, neque dimissa a marito, » alteri coniungantur: sed ita maneant, aut sibimet reconcilientur. Quod si contempserint, ad poenitentiam redigantur. In » qua causa legem imperialem petendam promulgari (191). »

Celebris hic canon, qui nobis exhibet sententiam totius ecclesiae Africanae circa perfectam matrimonii indissolubilitatem, eo

(188) In op. cit.

(189) Sed neque ad Innocentium recurrerunt sive Chemnitius, sive Io. Gerhardus, neque eum sibi obiecit Sixtus Senensis.

(190) Cf. adnotat. Mansi in *Collect. max. concilior.* Florentiae seu potius Venet. 1760. tom. IV. col. 513. et col. 551.(191) Apud Harduin. *Acta conc.* tom. I. col. 1220. celebratum est autem hoc concilium an. 418.

pluris faciendus est, quod hanc doctrinam repetat ex *disciplina evangelica et apostolica*, ac proinde nobis suppeditat genuinam tum evangelii Matthaei, tum apostoli Pauli intelligentiam, ac sensum praeterea traditionalem, et Ecclesiae praxim. Mirum proinde non est, si machinas omnes admoveant adversarii, ut nobis eripiant tam perspicuum orthodoxae doctrinae documentum.

Ac primo miratur Launoius, Patres Milevitano petiisse legem imperialem, cum nondum annus centesimus esset expletus, ex quo legem Constantinus imperator haec de re tulerat (192); miratur, quod iidem Patres eandem legem non viderint, aut si viderint, eiusdem recordati non fuerint. Negat praeterea, Patres Milevitano novis sive auctoritatibus sive rationibus canone citato communivisse, et ab omni *impetitione* indissolubilitatem absolutam coniugii defendisse. Invehitur demum in Bellarminum eo quod asseruerit, canones Milevitani concilii Augustino praecipue auctore compositos editosque fuisse; qua in re Bellarminus, iuxta ipsum, prodit, se ne torvis quidem oculis illos Augustini commentarios aspexisse, ex quibus testimonia sat multa, inquit, in medium adduximus (193). Alii optaverunt, ut canon adulterii speciatim mentionem fecisset, quo probandi vi gauderet. Nonnulli interpretati sunt postulationem concilii de lege imperiali, ut ea illicitum divortium, vivente altero coniuge, declararetur aliis praeter adulterium causis factum, ad abusus praecavendos (194).

Ast ex his ipsis, quae obiiciunt adversarii, magis confirmatur vis documenti, quod pro catholica doctrina exhibet concilium Milevitanum.

(192) Op. cit. *De regia* etc. pag. 855.

(193) Ibid. pag. 856. ubi contendit, S. Augustinum suam doctrinam, quam adstruxerat in libris ad Pollentium, aut retractasse aut saltem emollivisse. Nos contrarium ostendimus, neque profecto eiusmodi retractationem evincunt verba, quae hic ex Augustini lib. I. et II. *Retract.* a Launoio adducuntur: *Licere propter fornicationem, quae in stupris continetur, dimittere uxorem, nulla quaestio est.* Certe de hoc nulla quaestio est; ast quaestio est de facultate ducendi alteram uxorem post prioris dimissionem; quod constanter negavit S. Augustinus.

(194) Ita Batz et Brunquell apud Roskovány p. 500.

Etenim tantum abest, ut imperator Constantinus haec de re centum plus minus ante annos legem tulerit, ut potius praeter adulterii crimen plures alias causas faciendis divortii assignaverit (195). Lex vero, quam Launoius a Constantino datam commemorat, est de alio argumento, nimirum de gradibus consanguinitatis et affinitatis (196), adeoque nihil commune habet cum eo, quod constituerunt Patres Milevitani can. XVII., et nedum ipse mirari possit de his Patribus, quod legem hanc non viderint, aut eius recordati non fuerint, mirari potius nos possumus, Launoium ipsum recordatum non esse, legem a se laudatam de alia omnino re latam fuisse. Certe Patres Milevitani illam legem nec viderunt, neque eius recordati sunt, eo quod nunquam extiterit, aut si qua extitit, contraria prorsus erat ei, quam ipsi expetebant.

Quod vero negat, concilium Milevitanum communivisse ac defendisse absolutam coniugii indissolubilitatem etiam exclusa adulterii causa, pro arbitrio suo et immerito negat, ut ostendimus.

Sic certe Bellarminus Augustini commentarios, ex quibus Launoius tot eruit testimonia, ne torvis quidem oculis aspexit, oculis scilicet ac mente Launoii, ad illorum sensum intorquendum (197).

(195) En legem quam Constantinus sanxit an. 331. qua certas ob causas liceat libellus repudii: « In repudio mittendo a foemina haec sola crimina inquiri, si homicidam, vel medicamentarium, vel sepulchrorum dissolutorem, maritum suum esse probaverit, ut ita demum laudata omnem suam dotem recipiat... In masculis etiamsi repudium mittant, haec tria crimina inquiri convenit, » si *maecham*, vel medicamentariam, vel conciliatricem repudiare voluerit. » In cod. Theodos. lib. III. tit. XVI. *De repudiis* cum comment. I. Gothofred. Lugduni 1663. tom. I. pag. 310.

(196) Sane Launoius hanc legem retulerat in 1. part. sui tractatus *De regia* etc. art. III. cap. 5. pag. 751. Quod si legem etiam Constantini *De divortiiis* retulit part. III. pag. 828. in alium finem id praestitit.

(197) Reipsa plura ex Augustino Launoius testimonia adducit ex libris partim ante, partim post celebrationem concilii Milevitani conscriptis. Illa omnia singillatim expendi, ac ne unum quidem reperi, quod faciat pro causa sua, imo quod ipsi non sit contrarium; etenim constanter in iis sermo est de licita

Ad illud, quod alii se optare professi sunt, ut nempe Patres Mileviani specialem mentionem adulterii fecissent, quo vim probandi haberet ipsorum canon, facile est reponere, nullam fuisse causam, ob quam nominatim de adulterio mentionem iniicerent, cum, ut alias animadvertimus, exploratum esset apud omnes in lege evangelica nullam certe divortii seu repudii causam admissam esse, praeter adulterium. Satis enim erat ad hoc cognoscendum evangelia et epistolas Pauli legisse. Igitur cum unice ex adulterii causa ob Matthaei incisum, quispiam potuisset aliquam dubitandi rationem ingerere, Patres Mileviani ad unicam hanc excludendam causam divortii suum canonem ediderunt. Quod etiam magis confirmatur ex eo quod, Augustino maxime auctore, hic canon editus sit, qui energice adeo in duobus suis ad Pollentium libris contrariam sententiam convellerat.

Absonum demum est asserere postulationem concilii de lege imperiali eo spectasse, ut lege declararetur illicitum esse divortium, coniuge adhuc vivente; quasi nempe ab actis imperatorum penderet bonae aut malae actionis natura, atque ab imperiali declaratione res aliqua licita aut illicita decernenda foret. Porro hoc in mentem venire non poterat praesulibus Milevianis, qui iuxta *evangelicam et apostolicam disciplinam* sanxerunt neque dimissum ab uxore, neque dimissam a marito alteri coniungi posse, sed ita manere, aut sibimet reconciliare debere. Quibus verbis alludunt ad 1. Cor. VII. 11. Itaque unica et vera causa, quare Patres legem illam efflagitarunt petieruntque, fuit ad communiendum sanctione imperiali, quod a concilio iuxta evangelicam et apostolicam disciplinam constitutum fuerat, adeoque ad eiusdem conciliaris sanctionis executionem.

uxoris dimissione propter adulterium, quod nemo anquam catholicorum inficiatus est; sed aliud est dimittere uxorem adulteram, aliud vero post dimissionem, eaque vivente, ducere aliam; et hoc est quod nunquam docuit Augustinus, immo quod expresse fieri posse semper negavit.

§. XXIV.

Documentorum e primis quinque Ecclesiae seculis de indissolubilitate coniugii in causa adulterii, et difficultatum, quae opponuntur, epicrisis.

Percurramus hactenus maiori, qua per nos fieri potuit, diligentia quinque priorum seculorum Patrum et conciliorum testimonia, singulorumque analysim instituimus, ut genuinam ipsorum mentem assequeremur. Nunc praestat in unum colligere ea omnia, quae praemissa sunt, atque critica lance librare, ut inde verus traditionalis Ecclesiae sensus in hac adeo agitata quaestione appareat. Quod eo libentius praestamus, quod aetate hac nostra liberior sentiendi agendique ratio circa matrimonii dissolutionem longe lateque ex protestantium praesertim prava hac in re doctrina et exemplo diffundatur et invalescat. Adeo ut nec defuerint olim, neque hodie adhuc desint inter ipsos catholicos, qui, non obstante concilii Tridentini sanctione, veriti non sint propugnare contrariam doctrinam.

Ideo vero in quinto seculo consistimus, quia, ut vidimus, Chemnitius aliique cum eo fassi sunt post S. Augustinum *horridius* disputari *hac de re coepisse*, quasi nempe Hipponensis praesul omnium primus, sin minus novam in Ecclesiam de indissolubilitate coniugalis vinculi intulerit doctrinam, saltem hactenus ancipitem ac dubiam, veluti certam adstruxerit. Si proinde semel constiterit, Augustinum et cum eo concilium Milevitanum non proposuisse nisi doctrinam seculis anteactis ubique theoretice ac practice propagatam ac traditam, pronum erit inferre, tum Augustinum, tum Milevitanos Patres filum traditionis fuisse insecutos, adeoque iure concilium Tridentinum sanxisse, Ecclesiam non errasse, dum docuit ac docet iuxta evangelicam et apostolicam doctrinam, matrimonium ob adulterium alterius coniugis non posse dissolvi.

Caeterum quod attinet ad monumenta posteriorum seculorum, ne longior, quam par sit, nostra elucubratio evadat, ea veluti in compendium mox redigemus, potissimum vero quae a ve-

ritatis tramite deflectere visa sunt, exegeticis et criticis animadversionibus expendemus.

Ut igitur nunc in documentis priorum quinque consistamus seculorum, hinc Patrum doctrinam, inde vero adversariorum exceptiones perpendemus. Alii itaque ex Patribus aperte et absque ambage docent in nullo casu, atque idcirco ne interveniente quidem adulterio, dissolvi coniugium posse, ita ut, vivente adhuc altero coniuge, absque adulterii facinore, nemini fas sit alteri se copulare.

Tales porro sunt, ut vidimus, Hermas, vir apostolicus ac Romae degens, Athenagoras, Iustinus, Tertullianus, Clemens Alex., Origenes, Cyprianus, quibus addere possumus ex tertio seculo auctorem canonum, qui vulgo *apostolici* vocantur (198). Siquidem in can. XLVIII., vel iuxta recensionem ac versionem Dionysii exigui can. XL. absolute, seu absque exceptione ulla statuitur: « Si quis laicus uxore sua » eiecta, aliam acceperit, vel ab alio dimissam, segregetur. » Quo quidem canone vera verborum Christi et eorum communis ea aetate intelligentia exhibetur Ecclesiaeque praxis. Nil proinde mirum, si allegati Patres docuerint unanimi consensu non licere dimissam propter adulterium duci, cum omnes, uno Herma excepto, post editos canones illos floruerint (199). Item inter apertos plenae indissolubilitatis assertores recensentur Patres Illiberitani, nec non Patres Arelatenses, S. Ambrosius, S. Epiphanius, S. Gregorius Nazianzenus, S. Io. Chrysostomus, S. Hieronymus, S. Augustinus, S. Innocentius I., concilium Milevitanum II.

(198) De auctoritate et antiquitate horum canonum cf. Guil. Beveregium: *Judicium de canonibus apostolicis* n. X. ubi scribit: « Quamquam eos vel ab » ipsis Apostolis conscriptos esse, vel Clementi tamquam amanuensi dictatos » affirmare non ausim, nec cum Damasceno eos inter canonicos sac. Scriptu- » rarum libros recensendos iudicari; nullus tamen dubito, quin a viris apo- » stolicis, hoc est, secundo labente et ineunte tertio a Christi nativitate seculo » constituti passim deinceps innotuerint. »

(199) Cf. Beveregium loc. cit.

Alii vero docent quidem posse coniugem innocentem adulterum vel adulteram dimittere, quandoque etiam debere; sed nunquam docent post dimissionem licitum esse alterum ducere aut alteri nubere.

Tales sunt S. Hilarius Pictaviensis, Theodoretus, S. Chromatius Aquileiensis, S. Asterius Amasenus, S. Basiliius.

Adeoque, quod singulari animadversione dignum est, ex quinque prioribus seculis, quamplures reperiuntur Patres, qui directe conceptisque verbis tradiderint, nefas omnino esse dirimere propter adulterium coniugium, ac si fiat, in crimen adulterii, qui id auderent, ex Domini et Apostoli sententia cadere. Plures item reperiuntur, qui etsi copulam conjugalem per adulterium divelli, dirimi, seiungi affirmarint, tamen nusquam dicunt, posse quempiam post dimissionem adulteri vel adulterae absque piaculo cum altero coniugium inire, vivente adhuc priore coniuge. At ne unus quidem reperitur in tota antiquitate ex iis omnibus, quorum scripta ad nos pervenerunt, quem divortiorum patroni ut suae sententiae certo faventem commemorare possint. Dixi *ex iis quorum scripta ad nos pervenerunt*; nam, ut suo loco vidimus, pro istorum placito steterunt episcopi illi, quos ut ignavos ac divinae ignaros legis acriter obiurgat Origenes, quique proinde eos erroris ob hanc sententiam et praxim arguit. Item Pollentius, ad quem suos libros de adulterinis coniugiis direxit S. Augustinus; quamquam nec is proprie iisdem favere dicendus sit, cum nonnisi problematica ratione, atque, ut aiunt, academico more dubia sua proposuerit, quae discutit ac plane diluit Hipponensis doctor (200).

Equidem haud ignoro, nonnullos interdum etiam catholicae veritatis assertores aliquot ex Patribus atque ecclesiasticis scriptoribus contrariae parti dimisisse, perinde ac si reipsa adstruxerint novas ineundi nuptias facultatem post adulterae eiectionem.

(200) Immerito igitur Io. Gerhardus op. et loc. cit. intulit ex dubiis peculiaribus Pollentii, saltem dubiam tunc temporis in Ecclesia fuisse doctrinam, quam propugnamus.

Id sane vidimus de Sixto Senensi, de Tournelyo, de Colleto, de Druinio, aliisque. Verum id factum esse puto ob apparentem difficultatem, quam textus a suo contextu avulsi ac per se spectati, sine respectu ad scopum et finem auctoris totiusque orationis seriem, prae se ferebant. Quod si intimius eosdem textus una cum relatione ad integram orationem, atque adiuncta omnia spectassent, profecto ex ea persuasione recessissent.

Verum quidquid de hoc sit, certe aut falluntur aut fallere volunt doctrinae catholicae adversarii, dum fidenter adeo affirmant, plures numero Patres pro perfecto divortio in casu saltem fornicationis, quam pro indissolubilitate sententiam dixisse (201); aut cum asserunt testimonia Patrum et conciliorum sec. III. et IV. nihil ad probandum valere, spectatis huius doctrinae, ut ipsi loquuntur, *monumentis practicis*, sed ad traditionem evincendam primos Patres atque scriptores ecclesiasticos proferri debere, cuiusmodi sunt Clemens Romanus, Ignatius, Polycarpus, Papias, qui tamen hac de re alte silent. Quasi nempe Hermas vir non fuerit apostolicus, caeterique debuerint, non oblata ipsis occasione aut necessitate, de omnibus scribere. Quodnam fidei dogma firmum consisteret, si hac regula uteremur (202)?

Alii gravi supercilio parum valere autumant Patrum testimonia, eo quod ad instar peculiarium opinionum aut sententiarum haberi debeant, quae comparatae atque exactae ad normam recentioris philosophiae, historiae, philologiae, et criticae sublimioris cedere debeant sanioribus doctrinarum principiis (203).

(201) Ut auctor *Epistolar. de indissolubilitate matrimonii*.

(202) Notum est Augustinum adversus Pelagianos undecim Patres laudasse; synodum vero oecumenicam Ephesinam duodecim attulisse, eosque citimos adversus Nestorium, quos sufficere ad reddendum testimonium fidei Ecclesiae existimarunt. Cf. Petavium *De incarnat.* lib. XIV. c. XV. n. 2 seqq. ubi ostendit luculentissime, consuevisse concilia et Patres non ab *antiquissimis*, sed ab *citimis* potius et recentis memoriae doctoribus probationes et testimonia afferre. Quod adductis oecumenicarum Ephesinae, Chalcedonensis, quintae et sextae synodorum exemplis, nec non Augustini, Theodoretii, Cyrilli Alex., Gelasii pontificis in dogmatum propugnatione adversus haereticos evincit.

(203) Ita auct. op. Germ. *Legalit. divortii civilis in Bavaria* Monachii 1810. pag. 24 seqq.

Nimirum ex istorum sensu veteres omnes pygmei sunt, si novis hisce gigantibus comparentur, qui Ecclesiae doctrinae adversantur. Alii vero Patribus hac in re detrahunt, quod monastico spiritu imbuti, nimis asceticis ideis indulgerent (204). Alii demum non verentur adstruere parum fidendum testimoniis veterum, sive quod universalialia et conformia non sint; sive quod loquantur *in regula*, nulla facta exceptionis mentione; sive quod cunctanter animum suum aperiant, sive quod quatuor priorum seculorum vacillet traditio documentis inter se decertantibus (205).

Ast haec commemorasse ac refellisse unum est, nec aliud ea evincunt, quam spiritum systematis, ut vocant, eorum, qui destinata opera contendunt quavis ope propria adstruere. Siquidem ex adductis, alia non sunt nisi merae assertiones omni destitutae fundamento, alia iniuriosa sunt universae antiquitati, quam despiciunt utpote sibi adversam, produntque intolerabilem tumorem, quo se super veteres omnes extollunt praeferuntque; alia ex dictis sunt aperte falsa. Falsum enim est Patres in diversas abuisse hac in re sententias, adeo ut se invicem collidant; siquidem ne unus quidem est, qui aperte permittat alteri coniugium, dum adhuc in vivis est pars ob adulterium dimissa. Falsum item est cunctanter ac animo quasi pendentes Patres fuisse loculos; falsum insuper vacillare veterem traditionem ob documenta inter se decertantia, uti ex singulorum analysi ostendimus.

Nunc vero addimus ad pleniorum istorum confutationem, ne unum quidem suppetere ex integra quinque priorum seculorum periodo exemplum alterius matrimonii impune contracti post

(204) Ut Bernard. Sauer in *Dissert. circa quaest. : Est ne solum vinculum coniug. ob adulterium iuridice definitum?* Manheim 1850. pag. 22 seqq.

(205) Uti Carol. Lassaulx in op. Germ. *Concordia leg. civil. Gallican. de divortio cum verbo Dei scripto et tradito*. Koblenz et Hadamar. 1816. pag. 98 seqq. Item Maurus Hagel in op. Germ. *Demonstratio relig. christiano-cathol.* tom II. August. Vindel. 1852. pag. 210.; nec non Thom. Dolliner, canonista Austriacus, in op. Germ. *Illustratio ration. capitis II. codic. Univers. civilis a §. 5. ad 122. seu Processus matrimon. II. part.* Vindob. 1855. pag. 6. apud Roskovány op. cit. pag. 190-191.

prioris coniugis ob adulterium dimissionem. Omissis enim illis, qui annuentibus nonnullis ignavis episcopis, ita se gesserunt, qui propterea ab Origene graviter vapulant, non habemus nisi factum Fabiolae relatum a S. Hieronymo in epistola ad Oceanum. Ast eam poenituit adeo facinoris sui, ut non dubitaverit se ream inclamare in ingressu basilicae Lateranensis, universo clero populoque Romano spectante. Ex quo facto deprehendimus, quam inveterata ac firma fuerit in ecclesia Romana de omnimoda indissolubilitate coniugalis vinculi, etiam interveniente adulterio, doctrina ac traditio.

His igitur dimissis, ut incoeptum resumamus iter, recolenda nobis supersunt documenta, quae a seculo VI. et deinceps afferuntur sive pro absoluta coniugii firmitate, sive contra eandem.

ARTICULUS II. De sensu traditionali circa indissolubilitatem christiani matrimonii in causa adulterii a seculo VI. et deinceps.

¶ Haud diffitemur, salebrosam et scopulis obsitam nos ingredi viam, dum documenta ecclesiastica de proposita quaestione expendere aggredimur. Certum siquidem est pleraque testimonia, quae de hoc argumento a sexto Ecclesiae seculo et deinceps sese exhibent, aperte pro avita doctrina decertare: verum nec desunt documenta, quae aut gravem facessunt difficultatem contra indissolubilitatis doctrinam, aut etiam illi penitus adversari videntur. Ea qua par est sedulitate singula ad trutinam revocabimus. Perspicuitati studentes in duas veluti classes documenta haec partiemur, nempe in certa et in dubia. Sed prius ea afferemus, quae certo pro antiqua stant sententia, tum vero ea sive dubiae auctoritatis, sive dubiae interpretationis, quae ideo nos minime contraria, sed potius dubia appellamus.

§. I.

De documentis certis pro indissolubilitate vinculi coniugalis a seculo VI. et deinceps.

Agmen istorum ducat ven. Beda. Is in commen. in 1. Cor. VII. exponens illud Apostoli: *His qui matrimonio iuncti sunt* etc. ita scribit: « Potest fieri, ut (uxor) discedat ea causa, qua » Dominus permisit.... quod causa fornicationis permittitur, » maneat sine uxore, aut reconcilietur uxori?... Quia et qui » dicit, non licet dimittere uxorem nisi causa fornicationis, cogit » retinere uxorem, si causa fornicationis non fuerit. Si autem » fuerit, non cogit dimittere, sed permittit, sicut dicitur. Non » liceat mulieri nubere alteri, nisi viro mortuo. Si ante viri » mortem nupserit, rea est. Si post viri mortem nupserit, » non est rea. Non enim iussa est nubere, sed permissa. » Dominus ergo ad illud confirmandum, ut non facile uxor » dimittatur, solam causam fornicationis excepit, caeteras » vero universas molestias, si quae forte extiterint, iubet » pro fide coniugali, et pro castitate fortiter sustineri, et » moechum dicit etiam virum, qui eam duxerit, quae soluta est » a viro. Cuius rei Paulus apostolus terminum ostendit. Quia » tamdiu observandum dicit: quamdiu vir eius vivit. Illo » autem mortuo, dat nubendi licentiam. Hanc enim etiam re- » gulam ipse tenuit, et in ea non suum consilium, sicut in » nonnullis monitis, sed praeceptum Domini iubentis ostendit, » cum ait: *Eis autem, quae nuptae sunt, praecipio non ego, sed » Dominus, mulierem a viro non discedere; quod si discesserit, » manere innuptam, aut viro suo reconciliari, et vir uxorem » non dimittat.* Credo simili forma, ut si dimiserit, non ducat » aliam, aut reconcilietur uxori. Fieri enim potest, ut dimittat » uxorem causa fornicationis, quam Dominus exceptam esse » voluit. Iam vero si nec illi nubere conceditur vivo viro, a quo » recessit, neque huic alteram ducere viva uxore, quam dimisit, » multo minus fas est, illicita eum cum quibuslibet stupra com-